

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนไทยในอดีตอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ ทั้งพ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นครอบครัวแบบขยาย ในการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของสังคม เป็นสังคมแบบพึ่งพาตนเองอยู่อย่างพอเพียง มีระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพอยู่กับธรรมชาติ พึ่งธรรมชาติที่เอื้ออำนวย เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรและถ้อยทีถ้อยอาศัยกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ การพัฒนาประเทศที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ ฉบับที่ ๑ - ฉบับที่ ๘ นั้นทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้า ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาในการกระจายรายได้สู่ชุมชนไม่ทั่วถึง ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านอื่นๆ ตามมาอย่างเช่น การย้ายแรงงาน เกิดค่านิยมทางด้านวัตถุทำให้มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจนเกิดปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย อาชญากรรม สภาพครอบครัวเกิดการแตกแยก สังคมเกิดความอ่อนแอ ปัญหาเหล่านี้เกิดจากระบบเศรษฐกิจและการใช้จ่ายเกินความพอดีในการดำเนินชีวิต หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้มีแนวคิดเรื่อง “ทิฐุธัมมิกัตถะ” อันเป็นหลักการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิธีการใช้จ่ายทรัพย์ให้รู้จักดำเนินชีวิตแบบพอประมาณ” เป็นคำสอนที่สำคัญหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนากับสังคมนับได้ว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของไทยมาโดยตลอด สถานการณ์ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเป็นไปตามกระแสอันเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ที่ได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศ ทำให้คนไทยสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว ความเปลี่ยนแปลงจากกระแสดังกล่าวนี้ ทำให้มองเห็นว่าสังคมต้องมีการแข่งขันและการเอาตัวรอดในสังคม จึงทำให้เกิดการเปรียบเทียบกันขึ้น เป็นสาเหตุของการเกิดค่านิยมทางวัตถุนั้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านการบริโภคเป็นแบบทุนนิยม^๑

ประชาชนชาวไทยทุกชนชั้นและทุกอาชีพในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง ทำให้การดำเนินชีวิตขาดความสุข ไร้ที่พึ่งพา โดยเฉพาะเกษตรกรซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทย ประสบปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติในการทำเกษตร ทำให้ไร่นาเสียหายจากภัยธรรมชาติ ที่สำคัญต้นทุนการผลิตสูง แต่ราคาพืชผลตกต่ำ ไม่ได้รับความเป็นธรรมและถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ทำให้รายได้ไม่เพียงพอ ปัญหาที่ตามมาคือการเป็นหนี้ ขยายแรงงานในต่างถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวและคนชราถูกทอดทิ้ง

^๑ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๙.

ในปัจจุบันการบริโภคนั้นได้กลายเป็นค่านิยมที่ยึดติดกับวัตถุจึงทำให้คนเราต้องใช้จ่ายเกินความจำเป็น และทำให้เกิดเป็นความต้องการที่ไม่รู้จักความพอดีมีความคิดที่คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวจึงกลายเป็นปัญหาและภาระของสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดจากความไม่รู้จักคำว่า พอประมาณในวัตถุหรือในปัจจัยสี่ที่ตนเองมีอยู่หรือหามาได้ตามกำลังความสามารถ ทำให้ปัญหาการดำเนินชีวิตและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมเกิดความสับสน ทำให้เกิดความหลงงมลิ้มคำว่าเหมาะสมพอดีตามหลักศาสนา เพราะอำนาจของกระแสทุนนิยมสมัยใหม่^๒

เท่าที่พระพุทธศาสนาบอกว่า การรู้จักบริหารชีวิตเป็นสิ่งประเสริฐ (ธัมมิกชีวิตวิถี) หรือเรียกว่า “ทักษะชีวิต” การพัฒนาทักษะชีวิต พัฒนาความขีดความสามารถทางด้านอารมณ์สังคมความคิดอ่าน จิตใจและสติปัญญาความพยายามเพิ่มพูนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จทำให้สามารถแก้ไขปัญหาในสถานการณ์วิกฤตที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาตลอดจนเป็นความสามารถที่จะส่งเสริมสุขภาพของบุคคลและชุมชนด้วยการสอนทักษะชีวิตซึ่งมีความครอบคลุมทุกแง่มุมเป็นการสอนแบบเบ็ดเสร็จในจำนวนทักษะชีวิตทั้งหมดสิ่งที่จะต้องได้รับศิลปะการใช้ชีวิตหรือบริหารชีวิตก็คือทักษะชีวิตที่เป็นแกน (Core Life Skill) หรือทักษะชีวิตพื้นฐานซึ่งจะต้องจัดให้มีการสอนให้สัมพันธ์กับการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันการเสริมสร้างทักษะชีวิตจึงหมายถึงการอบรมฝึกฝนให้เกิดเข้าใจมีความชำนาญในการใช้ทักษะชีวิตที่เป็นแกน (core life skill) โดยได้รับการขัดเกลาจากการนำเอาหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับชีวิต

การดำเนินชีวิตที่ดั่งงามหรือเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิตนี้ถือว่า เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่จะต้องศึกษาให้ละเอียด เพราะวามวลมนุษย์ในโลกมักเป็นคนไม่รู้จักพอ มีความเห็นแก่ตัว ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจตนเองมักปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามกระแสของความต้องการ บุคคลบางส่วน of สังคมยังไม่เข้าใจในหลักธรรมเรื่องความรู้จักพอประมาณ เท่าที่ควร ทั้งไม่สนใจที่จะฝึกฝนอบรมตนหรือนำเอาคุณธรรมเรื่องความรู้จักพอประมาณไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันอีกด้วย

การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์จะเป็นการตอบโจทยการดำเนินชีวิตที่ดีงามตามหลักพระพุทธศาสนาอีกแนวทางหนึ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความมุ่งมั่นและสนใจศึกษาวิจัย เรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ” โดยศึกษาคำสอนที่ว่าด้วยหลักการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมพอเพียง เพื่อเป็นการเสนอทางเลือกหนึ่งในการดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ของงานวิจัยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

^๒ พระธรรมนิศ มั่นคงทรัพย์, “การศึกษาความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมระหว่างครูกับศิษย์ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในสถาบันการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่๖ศึกษาเปรียบเทียบกรณี : โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยกับโรงเรียนสตรีวิทยาเขตพระนครกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาอักษรศาสตร์ : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙), หน้า๒๕.

๒.๒ เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในทัศนะพระพุทธศาสนา
เถรวาท

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของศูนย์
เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ ธ.ก.ส.บ้านผารังหมี หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอนิน
มะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๓.๑ ต้องการทราบว่าหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี
กล่าวไว้เช่นไร?

๓.๒ ต้องการทราบว่าการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นเช่นไร?

๓.๓ ต้องการทราบว่าแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของศูนย์
เรียนรู้ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ ธ.ก.ส. หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอนินมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร?

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑) ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต
(ทฤษฎีธัมมิกัตถะ) ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ๒๕๓๕ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย และอรรถกถา เป็นต้น

๒) ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง
การดำเนินชีวิตจากเอกสารวิชาการต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) แนวคิดการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะของศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ
พอเพียง ต้นแบบ ธ.ก.ส. หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ
ธ.ก.ส. หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร พนักงาน และศูนย์
เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ ธ.ก.ส. หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอนินมะปราง
จังหวัดพิษณุโลก

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความของคำศัพท์ดังนี้

๑.๕.๑ การดำเนินชีวิต หมายถึงการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคล ดำเนินชีวิตตาม
หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในพระพุทธศาสนา

๑.๕.๒ **หลักธรรมทฤษฎีธรรมมิกัตถะ** หมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน อธิบายประกอบไปด้วย ๔ อย่าง คือ (๑) อุฏฐานสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่น (๒) อารักขสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการรักษา (๓) กัลยาณมิตตตา คือ คบคนดีเป็นมิตร และ (๔) สมชีวิตา คือ มีความเป็นอยู่เหมาะสม

๑.๕.๓ **อุฏฐานสัมปทา** (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น) คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบตรา หอบุญวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

๑.๕.๔ **อารักขสัมปทา** (ถึงพร้อมด้วยการรักษา) คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตราย หรือเสื่อมเสีย

๑.๕.๕ **กัลยาณมิตตตา** (การคบคนดีเป็นมิตร) คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๑.๕.๖ **สมชีวิตา** (มีความเป็นอยู่เหมาะสม) คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ไม่คบเพื่อนชั่ว มัวบวมมุขตามดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

๑.๕.๗ **ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)** หมายถึง ธนาคารของรัฐบาลช่วยเหลือทางการเงิน แก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร รวมไปถึงการประกอบอาชีพการเกษตรและเกี่ยวเนื่องการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร

๑.๕.๘ **พนักงาน** หมายถึง ผู้ให้บริการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

๑.๕.๙ **ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง** **ต้นแบบ ธ.ก.ส.** หมายถึง ชุมชนที่มีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ มีความเข้มแข็งเป็นที่สำหรับร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อบรมศึกษาดูงาน ด้านการผลิต การตลาด การเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชน สวัสดิการ การศึกษาสังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^๓ ได้แสดงทัศนะไว้ในหนังสือธรรมกับการพัฒนาชีวิต เรื่อง การรู้จักพอประมาณว่า เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่กล่าวกันมากมายและกล่าวกันไปเรื่อยๆ การรู้จักประมาณ มาจากภาษาบาลีว่ามัตตัญญูตา แปลว่ารู้จักประมาณ รู้จักพอดี ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ ความพอดี คือ สิ่งที่ไม่สุดโต่ง...

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ พุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๓๙

พระธรรมวิมลโมลี (บุญมา ป.ธ. ๙)^๔ ได้กล่าวถึงมัตตัญญูตา ว่าเป็นผู้รู้จักประมาณ คือรู้จักความพอดี ๑ คุณข้อนี้มีทางที่จะพึงพรรณนาได้หลายประการเป็นต้นว่าความรู้จักประมาณในปัจจัยอันเกื้อกูลแก่ความเป็นอยู่ในกรณียกิจ ในการบริหารอรรถาพในบุคคล และในธรรม เมื่อกล่าวถึงองค์ประกอบทุกอย่าง ความรู้จักประมาณเข้ากำกับอยู่ด้วยจึงจะสำเร็จผลด้วยดี ๑ ในที่นี้จักรับพระราชทานพรรณนาเฉพาะประการต้น พอเป็นตัวอย่าง ๑ ความรู้จักประมาณในปัจจัยอันเกื้อกูลแก่ความเป็นอยู่ ต่างโดยกิจเป็น ๓ สถาน คือการแสวงหา การได้มาและการใช้สอยอาศัย ๑ อันบุคคลผู้เกิดมา ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยอันเกื้อกูลแก่ความเป็นอยู่ คือ อาหารที่จะยังชีวิตให้เป็นไป เครื่องปกปิดร่างกายป้องกันความหนาวร้อน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^๕ ได้กล่าวว่าความรู้จักพอประมาณไม่ว่าจะเป็นการผลิตรากบรโถก หรือการวิภาคแบ่งปันกระจายรายได้อะไรก็ตาม ก็จะต้องเริ่มต้นจากจุดยืนที่ตัวมนุษย์จะต้องมีความรู้จักประมาณก่อน ความรู้จักประมาณ หรือความรู้จักพอดีนี้ เรียกว่ามัตตัญญูตา เช่น รู้จักพอดีในการบริโภคอาหารก็เป็น “โภชน มัตตัญญูตา”

ไสว มาลาทอง^๖ ได้กล่าวถึงเรื่องมัตตัญญูตาว่าคือความรู้จักความพอดี ความเหมาะสม เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร รู้จักประมาณในการจ่ายทรัพย์ รู้จักประมาณในการทำงาน รู้จักประมาณในการพักผ่อน รู้จักประมาณในการเล่น รู้จักประมาณในการเรียน ในการอ่านหนังสือ เป็นต้น รู้จักพอดีพอเหมาะดังกล่าวนี้นี้จัดเป็นสปปุริสธรรม คือมัตตัญญูตา

สุเมธ ตันติเวชกุล^๗ ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้ในหนังสือใต้เบื้องพระยุคลบาทว่า พระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งมาเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียง และประโยคหนึ่งที่ทรงอธิบายว่าหัวใจก็คือคำว่าพอ เศรษฐกิจพอเพียงก็คือคำว่าพอ คุณจะมีชีวิตที่ดำรงอยู่บนมาตรฐานความพอได้อย่างไร ความพอก็คือคำว่าพอประมาณ ความพอประมาณ พระองค์ท่านขยายความต่อไปอีกว่า คือพอแต่จำเพาะตัวเอง ที่หากินได้อย่างมีเหตุมีผล ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จึงไม่ต้องไปเบียดเบียนคนอื่นเขาอันนั้นแหละคือเศรษฐกิจพอเพียง แน่นนอนมาตรฐานแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน ไม่ใช่ทุกคนจะให้จนเหมือนกันหมด นั่นก็ไม่ใช่ชีวิตจริง บางคนมาตรฐานมีสมบัติเก๋ากินอะไรก็โชคดีไป มาตรฐานก็อยู่แค่นี้ อีกคนกินแต่เงินเดือนจริงๆ มาตรฐานก็อยู่แค่นี้ แต่ทุกคนต้องมีมาตรฐานเส้นระดับพอดีของตัวเอง คือต้องสร้างให้ได้ แล้วยึดตรงนั้นเป็นหลักซึ่งภาษาทางพุทธศาสนาคือมัชฌิมาปฏิปทาอันเป็นทางสายกลางคือไม่หย่อน ไม่ตึงเกินไปเหมาะสมแต่ละคน

^๔ พระธรรมวิมลโมลี, **บุรพภาค ป.ธ. ๙ ตอนแต่งไทยเป็นมคธ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๐ - ๒๖๓.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวตพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๔.

^๖ ไสว มาลาทอง, **การศึกษาจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐.

^๗ สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐๓.

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย^๙ กล่าวถึงความพอเพียงตามแนวทฤษฎีใหม่ในหลวง วิธีชีวิตที่พอเพียง ว่าเมื่อพิจารณาจากทฤษฎีการพัฒนาตามแนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งนั้น เป็นการเน้นการพัฒนาตนเองให้กินอยู่อย่างพอเพียง ในขั้นที่สอง จึงเริ่มมีการแลกเปลี่ยนและเกื้อกูลกัน ความเป็นชุมชนและองค์กรชุมชนเกิดขึ้น ส่วนในขั้นที่สาม ก็เริ่มมีความเชื่อมโยงและร่วมมือกับโลกภายนอก มีการทำธุรกิจชุมชนขึ้น ทั้งที่แนวพระราชดำริจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทัศนคติ และวิธีการดำรงชีวิตของคนในสังคม โดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันของคนในสังคมในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและเตรียมความพร้อมของชุมชนและสังคม ที่จะก้าวเข้าสู่การแข่งขันที่รุนแรงขึ้น และได้ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจากภาคราชการ มูลนิธิองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจเอกชนในงานพัฒนาเสมอ เนื่องจากงานพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลากหลาย เช่น เงินทุน การบริหารจัดการ เครือข่าย เทคโนโลยีและความร่วมมือร่วมใจ ซึ่งหากขาดปัจจัยใดแล้ว การพัฒนาที่อาจล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จอย่างยากลำบาก ในขณะที่แต่ละภาคของสังคมนั้นต่างก็มีข้อเด่น ข้อด้อยและข้อจำกัดที่ต่างต่างกัน ดังนั้น หากสามารถประสานความร่วมมือระหว่างกัน โดยใช้จุดเด่นของแต่ละฝ่ายแต่ละส่วนนั้นมีอยู่เข้ามาสนับสนุนงานพัฒนาได้แล้วก็จะทำให้งานพัฒนานั้นประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง สะดวก และยืนอยู่บนความกลมเกลียวและเกื้อกูลกันของคนในชาติ

มณูญ มุกข์ประดิษฐ์^{๙๙} ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทา” ในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายนั้น หากจะให้มีความคุ้มค่าที่แท้จริงและแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ก็จะต้องให้มี กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็น “สัมมาเศรษฐกิจธรรม” คือ เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมและมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศ และโลกเป็นส่วนร่วมด้วย

ข.งานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์^{๑๐} ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงว่า เศรษฐกิจพอเพียงจริยศาสตร์การพึ่งตนเองและอยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงการผลิตเพื่อ

^๙ สุรเกียรติ์ เสถียรไทย, อ้างในกระทรวงศึกษาธิการ, **ทฤษฎีใหม่ในหลวงวิธีชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๘.

^{๙๙} มณูญ มุกข์ประดิษฐ์, ได้ทำการศึกษาเรื่อง “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, อ้างใน **ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๘.

^{๑๐} พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์, ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔), หน้า ๕๘.

การค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลิตผลส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดจะเป็นกำไรของการเกษตรในสภาพการณ์เช่นนี้ เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือผู้กระทำต่อตลาดแทนที่ตลาดจะเป็นตัวทำหรือเป็นตัวกำหนด เกษตรที่ดำเนินการเช่นนี้จะเป็นการลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง

พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี (นิลาพันธ์)^{๑๑} ได้กล่าวถึงสันโดษว่าคือความพึงพอใจในผลสำเร็จหรือผลได้ที่ตนสร้างขึ้นด้วยความบากบั่น ด้วยการทุ่มเท พละกำลังลงไป และโดยชอบธรรม

พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชุติน)^{๑๒} ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นประโยชน์ในปัจจุบันมี ๔ อย่าง คือ (๑) อุภูฐานสัมปทาถึงพร้อมด้วยความหมั่น (๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ (๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว (๔) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์

การแก้ปัญหาชีวิตด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ (๑) การนำหลักอุภูฐานสัมปทามาแก้ปัญหาการขาดความเพียร เมื่อจะเลิกให้พ้นจากความชั่วนานาประการ สิ่งสำคัญก็คือการระมัดระวังหรือสำรวมรักษากาย วาจา ใจ แม้กระทั่งชีวิตของเรา ไม่ให้หลงไปตามกระแสวัตถุต่างๆ (๒) การนำหลักอารักขสัมปทามาแก้ปัญหาชีวิตการไม่รู้จักรักษาทรัพย์ (๓) อารักขสัมปทา คือการใช้เงินตามหลักธรรมะคนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ การนำหลักกัลยาณมิตตตามาแก้ปัญหาชีวิตการคบคนพาลต้องมีกัลยาณมิตรที่ดี และ (๔) การนำหลักสมชีวิตามาแก้ปัญหาชีวิตการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะ ให้รู้จักประมาณในการใช้รู้จักเก็บออม ประหยัด

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวมาทำให้ทราบได้ว่า การดำเนินชีวิตแบบพอเพียง พอประมาณ พอเพียง มีความพึงพอใจในผลสำเร็จหรือผลได้ที่ตนสร้างขึ้นด้วยความบากบั่น ด้วยการทุ่มเท พละกำลังลงไป ได้มาโดยธรรม และโดยชอบธรรม ศัพท์บาลีเรียกว่า “มัตตัญญูตา” บ้าง “โภชนมัตตัญญูตา” บ้าง “สันโดษ” “สมชีวิตา” บ้าง ซึ่งศัพท์เหล่านี้โดยสาระที่เป็นใจความแล้วก็คือหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์นั่นเอง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ ธ.ก.ส.บ้านผาเรียง

^{๑๑} พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี, ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

^{๑๒} พระครูโพธิธรรมานุกุล (บรรเทา ชุติน), ได้ทำการศึกษาเรื่อง “แนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

หมี หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร และวิเคราะห์แบบการสัมภาษณ์ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนวิจัยดังนี้

(๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

(๒) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คืออรรถกถา ฎีกา ตำรา และหนังสือสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทั้งศึกษาผลงานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานวิจัยนี้

(๓) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับและอธิบายความตามหลักการ และเหตุผล เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

(๔) วิเคราะห์บทสัมภาษณ์ผู้บริหาร พนักงานและศูนย์เรียนรู้ฯ จำนวน ๒๐ ท่าน

(๕) เรียบเรียงข้อมูล นำเสนอ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ได้ทราบถึงหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ได้ทราบการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง ต้นแบบ ธ.ก.ส. บ้านผารังหมี หมู่ ๓ ตำบลไทรย้อย อำเภอนีนมะปราง จังหวัดพิษณุโลก